

XALQARO MAYDONDA BUDJET TIZIMI ISLOHOTLARINING TENDENSIYALARI

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi

Biznes va tadbirkorlik oliy maktabi tinglovchisi

Muxamedieva Laziza Baxtiyarovna

Annotatsiya: Maqolada budget barqarorligi tushunchalari va uning asosiy ko'rsatkichlari aniqlangan hamda budget tizimining barqarorligi baholangan. Qarz barqarorligi kontrsiklik fiskal siyosat uchun shart-sharoitlarni ta'minlashi – fiskal barqarorlikning muhim yelementi sifatida qaralishi hamda fiskal barqarorlik qarz miqdoriga yemas, balki budget tizimi institutlari va umuman davlat boshqaruviga bog'liq ekanligi asoslangan.

Kalit so'zlar: davlat budjeti, barqarorlik, ustuvor yo'nalishlar, budget tizimi.

Kirish. Budget tizimi mamlakat budget tuzilishining tarkibiy qismi bo'lib, uning ma'lum bir qismini o'zida ifoda etadi. Shu ma'noda, budget tizimi budgetning o'zaro bog'liqlikda bo'lgan bo'g'inlarining o'zaro yig'indisidan iboratdir. Mamlakatning budget tizimi jamiyatning siyosiy tuzilishiga (qurilishiga), davlatning iqtisodiy tizimiga va uning ma'muriy-hududiy bo'linishiga bevosita bog'liq (Buresh & Bikbergeneva, 2010). U yoki bu mamlakatning budget tizimi ikki yoki uch bo'g'inli bo'lishi mumkin. Unitar davlatlar deb yuritiladigan mamlakatlarda budget tizimi ikki bo'g'indan (markaziy va mahalliy budgetlar), federativ davlatlar deb yuritiladigan mamlakatlarda esa uch bo'g'indan (markaziy budget, federatsiya a'zolari budgetlari va mahalliy budgetlar) iborat bo'lishi mumkin (Novoskolseva, Yu Yu., 2016). Bugungi kunda pandemiya tufayli yuzaga kelgan global inqiroz deyarli barcha davlatlarning budgetiga o'zining salbiy ta'sirini ko'rsatmoqda. Keyingi oylar davomida koronavirus va millionlab kishilarning karantinda qolishi jahon iqtisodiyotini izdan chiqardi.

Jumladan, “2020-yil uchun O‘zbekiston Respublikasining Davlat budjeti to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Qonuniga o‘zgartish va qo‘shimchalar kiritish to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Qonunini Prezidentimizning “Koronavirus pandemiyasi va global inqiroz holatlarining iqtisodiyot tarmoqlariga salbiy ta’sirini yumshatish bo‘yicha birinchi navbatdagi chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi Farmoni hamda “Koronavirus pandemiyasi davrida O‘zbekiston Respublikasi Davlat budjeti barqarorligini ta’minlash va birinchi navbatdagi tadbirlarni o‘z vaqtida moliyalashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qaroriga muvofiq qabul qilingan. Qonunning qabul qilinishi koronavirus pandemiyasi va global inqiroz davrida O‘zbekiston Respublikasi Davlat budjetining barqarorligini ta’minlash va ustuvor yo‘nalishlarini inobatga olgan holda xarajatlarni optimallashtirish maqsadlariga xizmat qiladi. Unga muvofiq Inqirozga qarshi kurashish jamg‘armasi tashkil etilganligi munosabati bilan respublika budjetidan ajratiladigan mablag‘larning chegaralangan miqdorlariga o‘zgartirishlar kiritilib, Qonunning 5- ilovasi yangi tahrirda berilmoqda. Bundan tashqari, davlatimiz rahbarining qarorlariga asosan ayrim davlat boshqaruv organlari tuzilmasida ma’muriy o‘zgartirishlar amalga oshirilganligi, shuningdek, yillik budjet to‘g‘risidagi qonun birinchi marta joriy etilishi munosabati bilan amaliyotda yuzaga kelayotgan ayrim holatlardan kelib chiqib, boshqa o‘zgartirishlar ham kiritish zarurati paydo bo‘lgan. Shuningdek, Prezidentimizning qaroriga asosan respublika hamda mahalliy budjetlardan amalga oshiriladigan xarajatlarni qisqartirish yuzasidan tegishli tadbirlar belgilangan va ular ijrosining huquqiy asoslari Qonunda belgilangan. Xususan, respublika budjetidan advokatlar tomonidan yuridik yordam ko‘rsatilganligi uchun haq to‘lash, fermer xo‘jaliklari tomonidan iste‘mol qilinadigan elektr energiyasi qiymatini qoplash uchun hamda nodavlat maktabgacha ta’lim tashkilotlari uchun beriladigan subsidiyalar mahalliy budjetlar orqali moliyalashtirishi belgilanayotganligi sababli hududiy budjetlarga beriladigan transfertlar ko‘paytirilmoqda. Qonun bilan koronavirus pandemiyasi va global inqiroz davrida Davlat budjetining barqarorligini ta’minlash maqsadida budjet xarajatlari optimallashtirilmokda hamda ustuvor yo‘nalishlarga, ya’ni koronavirus

pandemiyasiga qarshi kurashish va uning iqtisodiyot tarmoqlariga salbiy ta'sirini yumshatish bo'yicha birinchi navbatdagi chora-tadbirlarga safarbar qilinishi nazarda tutilgan.

Qo'shma Shtatlarda davlat-xususiy sheriklik 200-yildan ortiq vaqtdan beri mavjud Amerika davlatchiligining shakllanishi davrlari. Hozirda AQShda kabi minglab davlat-xususiy sheriklik loyihalari muvaffaqiyatli amalga oshirilmoqda federal va shtat darajasida.

Davlat-xususiy mulk paydo bo'lishining asosiy shartlari hamkorliklar quyidagilardir:

- moliyaviy resurslarning yetarli emasligi yoki budjet taqchilligi loyihalarni amalga oshirish uchun zarur bo'lgan mablag'lar;
- modernizatsiya qilish uchun qo'shimcha mablag'larga ehtiyoj va iqtisodiyotning ustuvor tarmoqlarini rivojlantirish. Ilmiy-texnika ta'sirida davlat rolining ortib borishi taraqqiyot, iqtisodiy nomutanosiblik, globallashuv old shartlarni tashkil etdi davlat-xususiy sheriklik kabi mexanizmni shakllantirish uchun.

Ijtimoiy-iqtisodiy evolyutsiyaning evolyutsiyada aks etishi davlat-xususiy sheriklik maqsadlari va maqsadlarini o'zgartirishga olib keldi.

Ko'rib chiqilayotgan zamonaviy nazariy va uslubiy yondashuvlarning tarqalishi sharoitida, rivoji davlat-xususiy sheriklik, shu jumladan Rossiya Federatsiyasida. IN

Hozirgi vaqtda xalqaro miqyosda umumiy qabul qilingan yagona standart mavjud emas.

1) AQSH davlat budjeti va fiskal siyosatini shakllantirish tamoyillari shakllantirildi. Shunday qilib, soliqqa tortish tizimida bu aholining turli toifalari uchun soliq stavkalarini pasaytirish, xususiy sektorning ilmiy-tadqiqot va axborot texnologiyalarini rivojlantirish bo'yicha investitsiya faolligi uchun qulay shart-sharoitlarni yaratish va imtiyozlar berishda namoyon bo'ldi. kichik biznesning muvaffaqiyatli faoliyati. Budjet mablag'larini sarflash tizimida ilmiy-texnikaviy taraqqiyotni jadallashtirishning yangi sharoitida AQSH iqtisodiyotini davlat tomonidan tartibga solishning asosiy ustuvor yo'nalishi eng istiqbolli

axborot sohalari guruhini rivojlantirishni birinchi navbatda rag'batlantirishga qaratilgan sa'y-harakatlarni jamlash bo'ldi. iqtisodiyotni rivojlantirish, ta'lim darajasini oshirish, aholining ijtimoiy himoyasini kuchaytirish;

2) fiskal siyosatning AQSH iqtisodiyotining raqobatbardoshligiga bevosita ta'siri aniqlandi. Amerika Qo'shma Shtatlarining "raqobatbardoshlik paradoksi" ning yangi kontsepsiyasini kiritdi, bu dunyoni pastga tushirgan dunyodagi etakchi qarzdor davlat tomonidan xalqaro raqobatbardoshlik reytingida etakchi o'rinni egallash va uni saqlab qolish fenomenidan iborat. 2007-2010-yillardagi moliyaviy-iqtisodiy inqiroz sharoitida iqtisodiyot., barqaror oshib borayotgan budget taqchilligi hisobiga ichki talabni rag'batlantirishga qaratilgan tizimli va izchil budget siyosatini olib borish;

3) xorijiy davlatlar budgetlarini o'rganish asosida 2008-yilda tashqi iqtisodiy omillar ta'sirida davlatning iqtisodiyotga aralashmaslik paradigmasi milliy iqtisodiyotlarni milliyashtirish paradigmasi bilan almashtirilganligi ko'rsatilgan. Muallif iqtisodiyotni haddan tashqari milliyashtirish strategik ahamiyatga ega degan pozitsiyani egallaydi inqiroz paytida noto'g'ri harakat. Nazariy jihatdan bu chora vaqtinchalik bo'lishi kerak: inqiroz cho'qqisi o'tib ketganidan so'ng teskari jarayon yo'lga qo'yilishi kerak, bu jarayon davomida biznes garovga qo'yilgan aktivlarni davlatga qaytarish imkoniyatiga ega bo'lishi kerak, lekin amalda bu hali sodir bo'lmayapti;

4) inqiroz va AQSh budget tizimining bir-biriga va umuman jahon iqtisodiyotiga ikki tomonlama ta'sirini ko'rsatadi. Jahon moliyaviy inqirozi AQShda boshlandi, shuning uchun ularning muvozanatli budget siyosatini amalga oshirishi butun jahon iqtisodiyoti uchun alohida ahamiyatga ega. Hozirgi vaqtda bu siyosat budget xarajatlarini ko'paytirish va talabni, birinchi navbatda, iste'mol talabini qo'llab-quvvatlovchi turli soliq imtiyozlaridan foydalanishga qaratilgan. Fed, shuningdek, banklarning muammoli aktivlarini sotib oldi va foiz stavkalarini pasaytirdi. Bu siyosat 2009-yilda Qo'shma Shtatlardagi iqtisodiy tanazzulni to'xtatish va 2010 yilda jahon iqtisodiyotini inqirozdan va zaif o'sish holatiga olib chiqish imkonini berdi;

Rossiya Federatsiyasi budjet tizimining barqarorligini oshirish uchun, ayniqsa inqiroz sharoitida, nafaqat ijro etuvchi organlar tomonidan budjetning haqiqiy loyihasini tayyorlash uchun mas'uliyatni oshirish, balki vakillik organlarining budjet haqiqati va federal budjet loyihasini o'z vaqtida ko'rib chiqish va tasdiqlash uchun javobgarligini qonun bilan belgilang, bu budjet mablag'larini yanada oqilona sarflash imkonini beradi. Muallif tomonidan taklif etilayotgan o'zgartirishlar davlat xizmatlari sifatini oshirish orqali boshqaruv tizimini evolyutsion takomillashtirishga qaratilgan ushbu sohadagi davlat siyosatiga mos keladi;

Qo'shma Shtatlarda budjet siyosatini shakllantirish tajribasidan Rossiya sharoitlariga tatbiq etishning maqbul yo'nalishlari aniqlandi. Muvaffaqiyatli istiqbolli sohalar aniqlandi Qo'shma Shtatlarda budjet siyosatini shakllantirishda harakat qilish va Rossiyada amalda qo'llanilishi mumkin: mintaqaviy iqtisodiyotning tabiiy-iqlim omillariga bog'liqligini kamaytirish, mahalliy budjetlarning rolini oshirish, hududlarni investitsion qo'llab-quvvatlash va budjet munosabatlarini ta'minlash. soliq siyosati investitsiya yo'nalishini ishlab chiqarish va ijtimoiy sohalarga investitsiyalarni taqsimlash, indikativ rejalashtirish tamoyilidan foydalanish;

5) AQSH, Yevropa Ittifoqi, Xitoy, Rossiya, Avstraliya va Chilidagi budjet tizimlarining o'xshashliklari va farqlari aniqlangan. asos ekanligi aniqlandi.

Xulosa va takliflar: Fiskal barqarorlik budjet faoliyatining bunday mexanizmini aks ettiradi. Maqsadlarga erishish hozirda muvaffaqiyatga shubha tug'dirmaydigan tizimlar kelajakdagi maqsadlar. Bu kontrsiklik fiskal siyosatni talab qiladi va uning shart - hududning qarz barqarorligi. Biroq, moliyaviy barqarorlik qarz miqdoriga emas, balki uni ta'minlash institutlariga - soliq yukining barqarorligi va tuzilishiga, xarajatlar tarkibi va ularning makroko'rsatkichlar bilan bog'liqligiga, budjetlararo munosabatlarning holatiga va mintaqaviy budjet vakolatlarining yetarliligiga bog'liqdir .

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

G.Bekimbetova. (2019). General methods of analysis in decision-making and selection efficiency of investment projects. Bulletin of Science and Practice. <https://doi.org/10.33619/2414-2948/40/36>

G.M.Bekimbetova. (2020). EVALUATION OF THE EFFICIENCY OF INVESTMENT PROJECTS BY THE METHOD OF THE COBB DOUGLAS DERIVATIVE FUNCTION. EurasianUnionScientists. <https://doi.org/10.31618/esu.2413-9335.2020.1.74.729>

Jensen, M. C., & Smith, Jr., C. W. (2005). The Theory of Corporate Finance: A Historical Overview. SSRN Electronic Journal. <https://doi.org/10.2139/ssrn.244161>

R.Karlibaeva. (2021). THEORY OF FINANCE AND FINANCING STRATEGIES. International Journal of Advanced Research. <https://doi.org/10.21474/ijar01/12480>

Shaturaev, J. N., & Jumaev, H. S. (2019). Small Business, Innovation and Entrepreneurship. International Journal of Advanced Research, 7(11), 303–307. <https://doi.org/10.21474/ijar01/10008>

Stamalevi, J. (2015). The Importance of Payback Method in Capital Budgeting Decisions Article by Jones Stamalevi. South American Journal of Management, 1(2), 1–6.